

K Ó D E X

K Ó D O L Ó

T É Z I S F Ü Z E T

Francsicsné Szántay Zsófia

KÓDEX

KÓDOLÓ

Az utópiák építészetének üzenete

TÉZISFÜZET

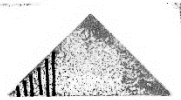
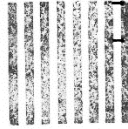
Témavezető:

Major György DLA

2020

Építőművészeti Doktori Iskola

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

ABSZTRAKT

Az utópia komplex jelensége megközelíthető a társadalomtudományok és a művészetek felől is, így szerteágazó értelmezési köre van. Az utópia a XX. századi történelem fényében negatív fogalommá vált, és az elmúlt évszázadban készült építészeti szempontú vizsgálatok főként a modern építészet kritikájának egyik kulcsaként jelölik meg. Értekezésem célja az utópia jelenségének pozitív oldalát kiemelni, és emellett rámutatni nemcsak az építészettörténet és –elmélet tárgykörébe tartozó jellemzőire, hanem a tervezőépítész számára máig aktuális üzeneteire is. A történelem különböző korszakaiban született irodalmi és építészeti utópiák elemzésén át a korkritika, társadalmi és épített téri modell kapcsolataira mutatok rá, körbejárva azokat a filozófiai, etikai kérdéseket, amelyek a helyfoglalás, településtervezés hátterében állnak. Az utópiák üzeneteként definiálom az építészeti utópia fogalmát, kiemelem az építészeti téralkotás mögött álló emberkép szerepét és a téralakítás, helyfoglalás mitikus vonatkozását. Felhívom a figyelmet a városi forma és a társadalmi és eszmei rend kapcsolatának természetére, az építészeti eszközök dinamikájára. Bemutatom az alkotó etika módszerét, amely a környezetre érzékeny, ökológiai tervezés egy lehetséges alapja. Végül egy mai magyar ökofalu letelepedésének történetén keresztül az utópia gyakorlati megvalósulásának oldalát mutatom be a vizsgált utópiák jellemzőinek, kérdés-felvetéseinek mentén.

TÉZISEK

1.

Az építészeti utópia nem szükségszerűen jár együtt az "utópisztikus" építészettel.

2.

Minden építészeti megnyilvánulás mögött kimondva vagy kimondatlanul jelen van egy emberkép.

3.

Az utópiák üzenete szerint az építés emberi aktusa mitikus önigazolásra szorul.

4.

Az utópiák üzenete szerint a városi formák nem direkt lenyomatai sem a közösségi használatnak, sem az ideológiának.

5.

Az eszközök dinamikája az építészeti eszközökre is igaz.

6.

Az alkotó etika az ökológiai építészeti tervezés egy lehetséges alapja.

A Nyíri Ökofalu egyik lakóháza

Lakóház Arcosantiban

1.

Az építészeti utópia nem szükségszerűen jár együtt az "utópisztikus" építészettel.

Az *építészeti utópia* egy új, a jelentősen eltérő ideális társadalmi létre vonatkozó eszmerendszer tükröződése az épített tér alakításán. Az *építészeti utópia* tehát nem az építészetből indul ki, nem formákhoz kötődik: nem a megalstruktúrák, a gyakran "utópisztikusnak" titulált formai újítások teszik azzá, hanem a társadalommal és a környezettel való viszony mögött álló gondolkodásmód. Bármely építészeti terv esetében, amennyiben az épített tér alakításában résztvevők minél jobb társadalmi működést, társadalmi gyakorlatot és környezet-kapcsolatot igyekeznek létrehozni, a kísérlet annál inkább közel kerül az ökológikus építészeti utópiához, és annál inkább közelít a terv az alkalmazott utópiához.

A Nyimi Ökofalu egyik lakója és jurtája

2.

Minden építészeti megnyilvánulás mögött kimondva vagy kimondatlanul jelen van egy emberkép.

Az építészeti tervezés során a tэрalkotó arra alapozza tэri modelljét, hogy az használati és esztétikai szempontokból is megfelel majd a jövőbeli lakók, használók számára. Emiatt a tervezőnek minden esetben van valamilyen mélységű tudása a terek funkciója szerint bennük zajló társadalmi gyakorlatokról, az életmódról, a használók tulajdonságairól, mely alapján megjósolhatja a későbbi használat során felmerülő igényeket, viselkedést, cselekvéseket. Mivel a teljes megismerés lehetetlen feladat, a tэрalkotónak modelleznie kell a fentieket, létre kell hoznia egy hipotetikus embert, aki a valós használó utópisztikus, absztrakt reprezentációja. Az emberkép pontossága összefügg az épített tér megvalósulásának, jó működésének sikerével.

Arcosanti központi tere

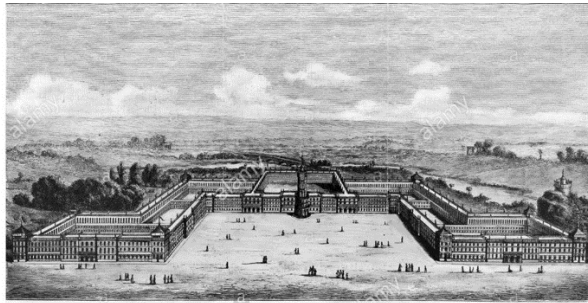
A San Javier misszió központi tere

3.

Az utópiák üzenete szerint az építés emberi aktusa mitikus önigazolásra szorul.

Choay az építés perverziónak nevezi Platón Atlantiszának kontextusában említve az építés azon tulajdonságát, hogy a helyfoglalás során a téralkotó a természeti teret sérti meg, ebből vesz el növekedésével¹. A helyfoglalás, téralkotás folyamatát az utópiák mitikus eszközökkel támasztják alá, amelyek a transzcendens, szerkesztett rendben, a jelképes építészeti formákban és a települések indokolt mértékű helyfoglalásában nyilvánulnak meg. Az utópiák eredete a jó állam elméletéhez nyúlik vissza, ezért az utópiák az emberi lét filozófiai kérdéseit, az emberi élet végcélját és az Istennel való kapcsolatát is érintik. Az utópiák egyik üzenete az, hogy az épített térnek eredendően értéke, jelentése van, és – a mai sérült természeti környezetünkben különösen aktuális üzenetként – hogy a helyfoglalásnak indokolt mértékűnek kell lennie.

¹ Choay, Françoise (1997) *The Rule and the Model: On the Theory of Architecture and Urbanism*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

A Falanszter látképe

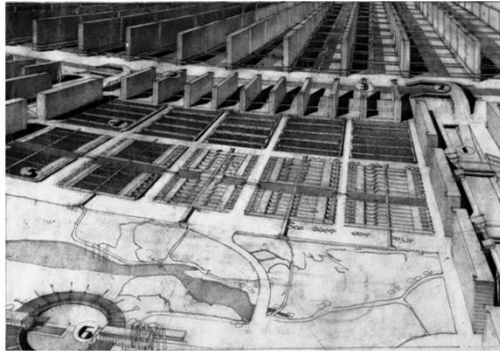

Freeland látképe (MVRDV)

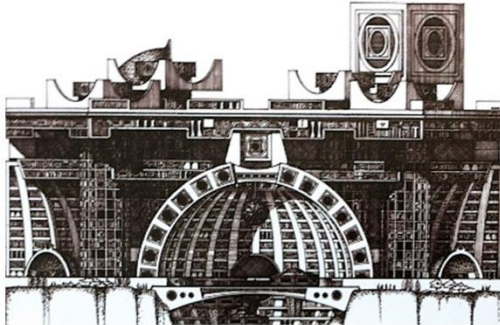
4.

Az utópiák üzenete szerint a városi formák nem direkt lenyomatai sem a közösségi használatnak, sem az ideológiának.

Az építészeti modelltér szimbolikus szervezése és az ebből eredő városi formák, struktúrák és egyedi építészeti motívumok egyrésztől nem feltétlenül függenek össze a közösségi használattal, társadalmi vagy eszmei renddel, másrésztől ugyanazon formák mögött teljesen más ideológia is állhat a történelmi kor központi eszmei motívumának megfelelően. Ugyanazon építészeti alapelemek és formák több ezer év időbeli különbséggel teljesen különböző társadalmi működési módokat is kiszolgálhatnak, és ugyanígy ugyanazon társadalmi gyakorlatok teljesen különböző építészeti térformákban is meg tudnak valósulni - régiben és újban egyaránt. A technika fejlődésével az építészeti elemek, a város és a lakóter nem változnak meg alapjaikban, minőségükben. Az utópiák példája alapján a működés nem a formákon, hanem a térkapcsolatokon, funkciók elrendezésén érhető tetten: az új fajta társadalmi gyakorlatok új helyzetbe hozzák a megidézett városi struktúrákat, formákat.

R. Neutra: The Rush City terve

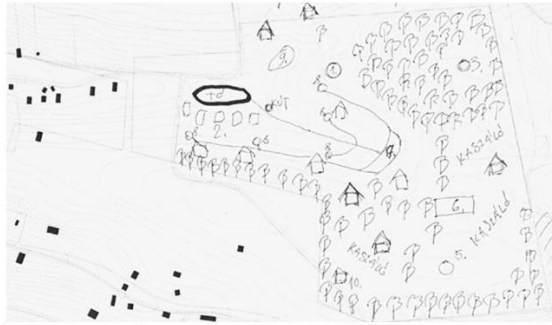
P. Soleri: Arcosanti terve

5.

Az eszközök dinamikája az építészeti eszközökre is igaz.

Az építészeti forma, tér, struktúra mind eszközök, melyek visszahatnak használóikra: teret adnak több fajta tevékenységnek, másokat viszont korlátoznak. Az utópiák tereiben előtérbe kerül ez a kettős hatás: a növekedésre képtelen téri modellek nem terhelik túl a természeti környezetet, de a fejlődő társadalom igényeire sem képesek reagálni, az átlátható terek biztonságosak, de nyomasztóak is egyben. Korunk jóléti társadalmában megjelenő mechanizmus, az eszközhalmozás dinamikája² az építészet kontextusában a korlátok nélküli növekedő komfort igény szintjét kiszolgáló épített téren, a fékevesztett léptékbeli növekedésen, túlépítésen mutatkozik meg. Az építészetre is vonatkozik, hogy bizonyos eszközök, amelyek problémákat oldottak meg a múltban, csak még nagyobb nehézségekhez vezetnek a jelenben.

² Büchele, Herwig. (1991) Keresztény hit és politikai ész - A katolikus társadalmi tanítás új megközelítése. Budapest-Luzern: Egyházforum Kiadó.

Mentális térkép a nyíri ökofaluról (2010)

Élet a megépült Díszfészerben (2017)

6.

Az alkotó etika az ökológiai építészeti tervezés egy lehetséges alapja.

Az építészeti eszközök nem pusztán technikai jellegűek, nem értéksemlegesek, hanem valójában etikai alapokon nyugszanak. Fel kell tenni a kérdést, hogy kinek a javát szolgálják, és milyen hatalmi és érdekcsoportok állnak mögöttük. Az építészeti utópiák terei egy teljes közösség számára nyújtottak épített keretet: univerzálisak, inkluzívak, mindenki számára elérhetőek. Ezzel párhuzamosan mindig van lételméleti, filozófiai, etikai vonatkozásuk nem csak az emberiség, de a környezetünk felé is. Bármely építészeti alkotás tervezési folyamatának lehet hasznos alapja, segítőtje a tervezői döntéshozásban - akár a társadalmi gyakorlatok, akár a környezettel való együttműködés vonatkozásaiban - az *alkotó etika* módszertana³.

³ Büchele, Herwig. (1991) Keresztény hit és politikai ész - A katolikus társadalmi tanítás új megközelítése. Budapest-Luzern: Egyházfórum Kiadó.

